

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.35>
УДК 343.985:343.346

Оксана Миколаївна Брисковська
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ № 1

ORCID: 0000-0001-6902-9969
E-mail: oksanuhka@ukr.net

Марія Андріївна Грига
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ № 1

ORCID: 0000-0003-4561-712X
E-mail: mariya_gryga@ukr.net

Національна академія внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОДНИМ ТРАНСПОРТОМ

У статті досліджено зміст основних елементів криміналістичної характеристики незаконного заволодіння водним транспортом. Окреслено комплекс дій, що реалізуються під час підготовки, як обов'язкового етапу способу вчинення таких злочинів. З'ясовано особливості характеристики особи потерпілого та особи злочинця. Охарактеризовані знаряддя вчинення даного кримінального правопорушення, що застосовуються на різних етапах реалізації злочинного умислу. Висвітлена типова слідова картина вчинення незаконного заволодіння водним транспортом.

Ключові слова: *незаконне заволодіння водним транспортом, криміналістична характеристика, типова слідова картина, спосіб вчинення, особа потерпілого, особа злочинця, знаряддя вчинення кримінального правопорушення.*

Постановка проблеми. Незаконне заволодіння водним транспортом та угон (викрадення) морських чи річкових суден як різновид кримінального бізнесу завдяки своїй прибутковості майже не поступається незаконному заволодінню автотранспортом. Значна частина цих кримінальних правопорушень вчиняється організованими злочинними групами, що мають чітку ієрархічну структуру з розподілом ролей, транскордонні зв'язки, високий рівень спеціалізації та матеріально-технічного оснащення. Злочинні групи здебільшого контролюють ринки, на яких реалізується викрадений

водний транспорт та двигуни до нього, діють підпільні майстерні, що здійснюють підготовку транспорту та двигунів до повторної реалізації. Налаштована індустрія легалізації морських та річкових суден, здобутих злочинним шляхом (заміна ідентифікаційних номерів, зовнішнього вигляду, підроблення реєстраційних номерів тощо).

За статистикою, понад 90 % об'єктів водного транспорту жодним чином не захищені. Насправді варіантів, як захистити човен від угону, не так вже й багато. Практично за тим самим принципом, як і з мототехнікою, найбільші страхові компанії відмовляються страхувати водні транспортні засоби через легкість їх несанкціонованого транспортування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на теоретичну та практичну значущість, наукові дослідження визначеного спрямування проводились лише у контексті вирішення проблем протидії незаконному заволодінню транспортними засобами в цілому. Теоретичне підґрунтя методики розслідування незаконного заволодіння водним транспортом складають роботи вчених, присвячені різноманітним аспектам виявлення та розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами, зокрема А. Ю. Бояренка, О. І. Бойцова, О. М. Брисковської, М. М. Геловані, Ю. Ф. Іванова, В. А. Звіряки, В. В. Ємельяненка, В. М. Ковбаси, М. Й. Коржанського, Б. Ф. Мицака, Д. А. Патрелюка, Н. О. Попової, М. О. Свіріна, С. В. Сезонова, Є. В. Скрипи, Є. В. Фесенка, В. М. Хомича, О. П. Хрестова та ін.

Відтак, відсутність у сучасній юридичній науці ґрунтовних цільових досліджень щодо криміналістичного забезпечення розслідування незаконного заволодіння водним транспортом, а також навчальної та методичної літератури зазначеної тематики обмежує можливість правоохоронних органів у здійсненні ефективної протидії таким злочинам.

Мета дослідження. Метою статті є висвітлення елементів криміналістичної характеристики незаконного заволодіння водним транспортом, як системи відомостей про криміналістично значущі ознаки даної категорії кримінальних правопорушень та закономірні зв'язки між ними, що сприяють ефективному вирішенню завдань з розслідування даного виду злочинів.

Викладення основного матеріалу. Для розроблення відповідних підходів до вирішення проблем, що виникають у процесі розслідування та для ефективної протидії незаконному заволодінню водним транспортом вкрай важливо:

- розкрити особливості реалізації способів учинення кримінальних правопорушень даної категорії;
- розглянути характеристики особи потерпілого та особи злочинця;
- встановити найбільш поширені зняряддя вчинення даних кримінальних правопорушень;
- висвітлити типову слідову картину незаконного заволодіння водним транспортом.

Донедавна правопорушники здійснювали незаконне заволодіння та угон морських та річкових суден здебільшого для своїх потреб. На сьогодні судна та двигуни до них викрадаються значно частіше для отримання

фінансової вигоди. У середньому двигун з човном не поступається у вартості автомобільному транспорту, а спосіб вчинення злочинного діяння уявляється легшим порівняно із заволодінням автомобілем.

Авторитетні науковці цілком обґрунтовано зазначають, що саме спосіб вчинення злочину має особливе, домінуюче місце у системі криміналістичної характеристики через його детермінованість у порівнянні з іншими елементами, а також при встановленні його ознак під час пошуку слідів злочину та виявленні самого злочину [1; 2, с. 16-18].

У досліджуваних злочинах особливу увагу варто приділити діям, що вчиняються зловмисниками на етапі підготовки до викрадення плавзасобу. Вивчення та узагальнення емпіричного матеріалу дозволило виокремити типові дії правопорушників, які реалізуються ними на підготовчому етапі:

- вибір водного транспортного засобу, яким планується заволодіти;
- збирання відомостей про його власника чи користувача (зокрема вивчення способу його життя, часу та режиму використання ним водного транспорту тощо);
- з'ясування характеристик місця зберігання транспортного засобу, зокрема, для визначення зручних шляхів його транспортування;
- встановлення наявності чи відсутності засобів охорони;
- підбір і пристосування різних технічних засобів для проникнення на об'єкт зберігання (парковки, швартування) і в транспортний засіб, для відключення або пошкодження сигналізації і запірних пристроїв, для запуску двигуна (можуть заздалегідь готуватися дублікати ключів, різні відмички, слюсарний і спеціальний інструмент – зварювальні апарати, автоген, радіомаяки, сканери кодів сигналізації тощо);
- за необхідності підшукування співвиконавців, які мають необхідні вміння та навички тощо.

Для збирання інформації зловмисники здійснюють різні заходи: спостереження, опитування громадян, обстеження стоянок, місць паркування і зберігання плавзасобу, ділянок місцевості (з метою вибору оптимального шляху відходу з місця крадіжки), придбання джерел інформації або впровадження членів злочинної структури в охоронні фірми і підприємства, що займаються реалізацією, ремонтом, гарантійним обслуговуванням водного транспорту, установкою охоронних систем на ньому, а також у різні охоронні структури [3, с. 21].

На етапі підготовки злочину вивчається можливість зберігання, переробки, розбирання, збуту викраденого плавучого обладнання. Для цих цілей орендуються ангари, гаражі, майстерні, в яких планується розбирати, зберігати або переробляти викрадений плавзасіб. Практиці відомі випадки, коли, вивчивши спосіб життя потерпілих, графік роботи охоронної служби, злочинці орендували ангари, гаражі поруч з місцем незаконного заволодіння.

Здійснюється також перепилування дужок замків, дверних петель; відгинання втулок воріт гаражів; відчинення дверей зсередини (такий спосіб застосовується, якщо гараж має долівку); розрізання воріт або стін металевого гаража спеціальними ножицями; висвердлювання замків,

отворів у стінах ангарів, гаражів; відмикання замка шляхом підбору ключа або спеціальною відмичкою; відмикання замка дублікатом ключів; зрізання (перебиття) силового кабелю, троса, ланцюга, яким кріпиться плавзасіб; крадіжка краном, підйомником та ін. Загалом, підготовчі дії можуть тривати від кількох днів до декількох тижнів.

Плавзасіб може вилучатися шляхом викрадення по воді або буксирування, у тому числі і з частковим або повним завантаженням на інший транспортний засіб.

Приклад. 28.03.2015 близько 03.00 ОСОБА_1 та ОСОБА_2 перебували на березі річки Червона с. Блощинці Білоцерківського району Київської області, де за попередньою змовою, а ОСОБА_1 – повторно, з метою вчинення крадіжки металевого човна, належного ОСОБІ_3, переправили вказаний металевий човен на протилежний берег річки, на якому чекав автомобіль викрадачів. Далі, діючи таємно, вони завантажили цей човен до автомобіля та вирушили до будинку № 3-а на вул. Білоцерківській в с. Блощинці, що належить ОСОБІ_4, у дворі якої сховали викрадений човен [4].

Спосіб учинення незаконного заволодіння водним транспортним засобом тісно пов'язаний з характеристикою особи злочинця. Такі кримінальні правопорушення здебільшого вчиняються групою осіб з огляду на те, що дані транспортні засоби великогабаритні та в окремих випадках перебувають під охороною. Інколи їхнє перевезення є складним технологічним процесом, що потребує значних людських ресурсів та використання спеціальної техніки. Їх учиняють чоловіки, зазвичай це місцеві жителі, особи, які відповідають за охорону чи зберігання транспортних засобів, мешканці сусідніх населених пунктів. Злочинці часто мають певні навички керування плавзасобом, орієнтуються в його технічному оснащенні та особливостях експлуатації. Досить часто такі кримінальні правопорушення вчиняють у стані алкогольного сп'яніння.

Відтак, переважна більшість угонів та незаконних заволодінь морським чи річковим судном учиняються організованими групами, до складу яких зазвичай входять:

- організатор;
- особи, що спеціалізуються на транспортуванні транспортних засобів (судноводії);
- фахівці з технічного обладнання, зміни номерів вузлів та агрегатів судна;
- збувальники крадених суден;
- особи-інформатори, що визначають місце зберігання та можливі варіанти заволодіння судном та ін.

Характеристика особи потерпілого у досліджуваних провадженнях також має значення, адже як свідчить слідча практика, у більшості випадків угон або незаконне заволодіння судном передбачає вибір не будь-якого, а конкретного потерпілого. Тому між особою злочинця і потерпілим часто існують певні зв'язки (професійні, особисті, дружні, родинні тощо).

Приклад. ОСОБА_4 в період з 23 по 26 грудня 2009 року, маючи умисел на таємне викрадення майна, що належить ОСОБІ_5, прибув до гаражного

кооперативу, де, перебуваючи в гаражі і переконавшись, що за його діями ніхто не спостерігає, вивіз катер Reinell V 2101 вартістю 51 639,13 грн. з підвісним човновим мотором Ямаха вартістю 32 695 грн., усього на загальну суму 94 334,13 грн. Основним мотивом викрадення було те, що потерпілий не в повному обсязі розрахувався з ОСОБА_4 за роботу з реставрації катера. ОСОБА_4 з викраденим майном зник, чим спричинив матеріально шкоду у великому розмірі (ч. 4 ст. 185 КК України) [5].

За результатами аналізу кримінальних проваджень виявлено групи потенційних жертв, яких об'єднують спільні риси:

- власники дорогих морських чи річкових суден та двигунів до них;
- рибалки «любителі», мисливці та працівники підприємств промислового лову;
- члени яхт-клубів та прихильники яхтового спорту;
- власники, які залишають судна на тривалий час на території, яка не охороняється або охороняється неналежащо;
- потерпілі, які своєчасно не звертаються до поліції, а очікують, коли з ними зв'яжуться викрадачі, намагаються знайти судно своїми силами (таких більшість).

Значущим елементом криміналістичної характеристики злочинів, що розглядаються, є знаряддя вчинення кримінального правопорушення, адже без них у даному випадку реалізувати злочинний намір практично неможливо. Знаряддя застосовуються вже на етапі підготовки: з метою стеження за об'єктом злочинці можуть застосовувати спеціальні засоби фото- та відеофіксації, мобільні засоби прослуховування, тепловізори тощо. Також, залежно від мети кримінального правопорушення, готуються слюсарні інструменти, газозварювальне обладнання, засоби подолання протикрадіжних (протиугінних) систем та GPS. На етапі викрадення злочинці можуть застосовувати інший транспорт для буксирування або перевезення судна на лафеті.

Важливим елементом криміналістичної характеристики, що дає змогу отримати уявлення про інші її складові, зокрема, спосіб заволодіння, кількість правопорушників, траєкторію та напрям руху судна та іншу важливу для розслідування інформацію, є типова слідова картина. Зважаючи на те, що переважна більшість таких викрадень вчиняється у малолюдних місцях та місцях малої інфраструктури, особливого значення для розслідування набувають не ідеальні (показання потерпілого, очевидців), а матеріальні сліди (сліди злочинців, знарядь та інструментів, записи відеокамер тощо).

На відкритих стоянках доцільно вилучати зразки ґрунту, частки асфальту, речовин хімічного і біологічного походження, які можуть бути використані для подальших експертних досліджень.

Під час незаконного заволодіння водним транспортом з приміщень основну кількість слідів утворюють сліди від механічних знарядь, за допомогою яких здійснюється проникнення та відкріплення водного транспортного засобу (сліди натискання (удару), розпилу (розрізу, розруб), свердління, а також термічні сліди).

Вкрай інформативними є сліди, безпосередньо залишені злочинцями: сліди рук на об'єктах, взуття на прилеглий території, недопалків цигарок,

що відрізняються маркою, жувальні гумки (на яких можуть бути виявлені сліди прикусу), елементи одягу, гребінці, носові хустинки, чеки тощо. Ці сліди дозволять оперативно отримати інформацію про кількість злочинців та характер їхніх дій на місці вчинення злочину.

Примітно, що за результатами дослідження слідової картини можна не тільки успішно розслідувати кримінальне провадження, а й ідентифікувати сліди з аналогічними, виявленими під час огляду в інших кримінальних провадженнях.

Обстановку вчинення злочину характеризують місце та час вчинення. Здебільшого викрадачі водного транспорту активізуються в нічний час (з настанням сутінок) на території ангарів, гаражів, дач, сараїв, причалів, стоянок, пірсів, баз охоронних фірм, місць зберігання або тимчасового перебування плавзасобів та плавучого обладнання, плавучих споруд, що мають механічні установки і призначені для роботи на внутрішніх водних шляхах, місць проведення поглиблювальних робіт за допомогою земснаряду. Очевидно, що найбільше плавзасобів викрадають з об'єктів, які не охороняються.

Приклад. У вечірній час ОСОБА_2, перебуваючи на березі річки Удич у с. Хмарівка Бершадського району Вінницької області, напроти домоволодіння на вул. Шевченка, 32, побачила прив'язаний до стовбура дерева алюмінієвий човен, який вирішила викрасти. Реалізуючи свій умисел, спрямований на незаконне заволодіння чужим майном, ОСОБА_2 шляхом вільного доступу, з корисливих мотивів, умисно, таємно, викрала цей металевий човен та затигнула його за споруду зупинки. Пізніше разом з ОСОБОЮ_3, якій не було відомо про протиправні наміри ОСОБИ_2, вони завантажили вказаний човен на причіп автомобіля невстановленої марки, а ОСОБА_2 здала його на металобрухт [6].

Висновки. Структурна побудова криміналістичної характеристики є динамічною системою та детермінується умовами практики розслідування певного виду злочинів. Узагальнення практики розслідування незаконного заволодіння водним транспортом та наукових джерел зумовило включення до системи найбільш значущих її елементів способу та обстановки вчинення злочину, характеристики особи злочинця та потерпілого, знарядь вчинення, а також слідової картини злочину. Вважаємо, що детальне вивчення та аналіз даних елементів, зважаючи на їхні тісні кореляційні зв'язки, забезпечує можливість оперативно отримати необхідну криміналістично значущу інформацію для ефективного розслідування даних злочинів.

Перелік посилань

1. Берназ П. В. Поняття «криміналістична характеристика злочину». *Південно-український правничий часопис*. 2017. Вип. 2. С. 34–38. URL: [dspace.oduvs.edu.ua > bitstream](http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream).
2. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Теоретические проблемы криминалистической характеристики. *Криминалис-*

References

1. Bernaz, P. V. (2017). The concept of "forensic characteristics of the crime". *South Ukrainian Law Journal*. Issue 2. P. 34-38. Retrieved from: [dspace.oduvs.edu.ua > bitstream](http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream) (in Ukrainian).
2. Kolesnichenko, A. N., Konovalova, V. E. (1984). Theoretical problems of forensic characteristics. *Forensic characteristics of*

тическая характеристика преступлений. Москва, 1984. С. 15-19.

3. Початковий етап розслідування незаконного заволодіння автотранспортом: метод. рек. / Нац. акад. внутр. справ; С.С. Чернявський, В.І. Фаринник, О. М. Брисковська та ін. Київ, 2014. 57 с.

4. Вирок Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 15.06.2015 р. у справі № 357/5313/15-к Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53842661>.

5. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровськ від 01.06.2013 у справі № 0417/12496/2012. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31578757>.

6. Вирок Бершадського районного суду Вінницької області від 25.02.2020 у справі № 126/2758/19. Провадження № 1-кп/126/187/2020. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87966600>.

crimes. Moscow. P. 15-19 (in Russian).

3. Cherniavskiy, S. S., Farynnyk, V. I., Bryskovska, O. M. et al. (2014). The initial stage of the investigation of illegal possession of vehicles: methodical recommendations. Kyiv. 57 p. (in Ukrainian).

4. The verdict of the Bila Tserkva City District Court of the Kyiv Oblast as of June 15, 2015 in case No. 357/5313/15-k. *Unified State Register of Court Decisions*. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53842661>. (In Ukrainian).

5. The verdict of the Industrial District Court of Dnipropetrovsk City as of June 1, 2009 in case No. 0417/12496/2012. *Unified State Register of Court Decisions*. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31578757> (in Ukrainian).

6. The verdict of the Bershada Regional Court of Vinnytsia Oblast as of 25 February 2015 in case No. 126/2758/19. *Unified State Register of Court Decisions*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87966600> (in Ukrainian).

КРИМИНАЛИСТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАВЛАДЕНИЯ ВОДНЫМ ТРАНСПОРТОМ

О. Н. Брисковская
М. А. Грига

Незаконное завладение водным транспортом и угон (хищение) морских или речных судов как разновидность криминального бизнеса по своей доходности почти не уступает незаконному завладению автотранспортом. Совершение таких преступлений часто характеризуется групповым характером с чётким планированием, иерархией участников и распределением ролей. Однако расследование таких преступлений на практике вызывает трудности, связанные, в том числе, с тем, что большинство из них совершаются без свидетелей в силу особенностей локализации объектов водного транспорта. В связи с этим, актуальным видится установление и анализ элементов криминалистической характеристики таких преступлений, как системы сведений о криминалистически значимых признаках данной категории уголовных правонарушений, и закономерные связи между ними, которые способствуют эффективному решению задач расследования.

Способ совершения незаконного завладения водным транспортом, как ключевой элемент криминалистической характеристики, характеризуется наличием основательного подготовительного этапа, который включает установ-

ление характеристик места хранения водного транспортного средства, подбор орудий и технических средств для проникновения на объект хранения (парковки, швартовки), его транспортировки и т. д.

Характерными признаками личности преступника является наличие определённых навыков управления плавсредством, знаний о его техническом оснащении и особенностях эксплуатации. Большинство таких преступлений совершаются в группах. Между личностью преступника и пострадавшим часто констатируется наличие определенных связей (профессиональных, личных, дружеских, родственных и т. п.).

Характеристики типичной следовой картины рассматриваемых хищений обуславливаются особенностями обстановки их совершения. Так как подавляющее большинство таких преступлений совершается в малолюдных местах и местах малой инфраструктуры, особое значение для расследования приобретают не идеальные (показания потерпевшего, очевидцев), а материальные следы (следы орудий, преступников, видеозаписи и т. д.).

Обстановку совершения преступления характеризуют место и время совершения. В основном похитители водного транспорта активизируются в ночное время (с наступлением сумерек) на территории ангаров, гаражей, дач, сараев, причалов, стоянок, пирсов, баз охранных фирм, мест хранения или временного его пребывания и т. д. Очевидно, что больше всего плавсредств похищают из неохраняемых объектов.

Ключевые слова: незаконное завладение водным транспортом, криминалистическая характеристика, типичная следовая картина, способ совершения, личность потерпевшего, личность преступника, орудия совершения уголовного преступления.

CRIMINALISTIC CHARACTERISTICS OF ILLEGAL POSSESSION OF WATER TRANSPORT

**O. Bryskovska
M. Hryha**

Illegal possession of water transport and theft (stealing) of sea or river vessels as a kind of criminal business is almost as profitable as illegal possession of motor transport. The nature of the group with a clear planning, the hierarchy of the participants and the distribution of roles often characterize such crimes. However, the investigation of such crimes in practice causes difficulties involved, including the fact that most of them are made without witnesses by virtue of localization of water transport facilities. In this regard, the establishment and analysis of the elements of the forensic characteristics of such crimes as the systems of information about the forensically significant signs of this category of criminal offenses, and the logical connections between them, which contribute to the effective solution of the problems of investigation, seems relevant.

The method of illegal possession of water transport, as a key element of the forensic characteristics, is characterized by the presence of a thorough preparatory stage, which includes the establishment of the characteristics of the storage place of the water vehicle, the selection of tools and technical means for entering the storage facility (parking, mooring), its transportation, etc.

The characteristic features of the offender is the presence of certain watercraft management skills, knowledge of its technical equipment and operating features. Most of these crimes are committed in groups. Between the personality of the offender and the victim, the presence of certain ties (professional, personal, friendship, kinship, etc.) is often stated.

The characteristics of a typical trace pattern of the thefts under consideration are determined by the specifics of the environment in which they were committed. Since the overwhelming majority of such crimes are committed in poorly populated places and places with little infrastructure, not ideal (testimony of the victim, eyewitnesses), but material traces (traces of weapons, criminals, video recordings, etc.) acquire special significance for the investigation.

The situation of the crime characterize the place and time of the commission. Basically, the thieves of water transport are activated at night (with the onset of dusk) on the territory of hangars, garages, summer cottages, sheds, berths, parking lots, piers, bases of security firms, places of storage or temporary stay, etc. Obviously, most of all boats are abducted from unguarded objects.

Key words: illegal possession of water transport, forensic characteristics, typical trace picture, method of commission, identity of victim, identity of criminal, tools of committing criminal offense.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.36>
УДК 343.982.4

Вадим Натанович Большаков
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права

E-mail: valentinareshitko@gmail.com

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Юрій Олександрович Мазниченко
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, господарського, адміністративного
права
та правоохоронної діяльності

E-mail: navskke@ukr.net

Відкритий міжнародний університет «Україна»

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ АКТИВНОЇ САМООБОРОНИ

У статті, на підставі аналізу зарубіжного досвіду правоохоронних органів у сфері криміналістичного забезпечення необхідної оборони, з'ясовано,